

Υπόθεση C-784/23

Σύνοψη της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως κατά το άρθρο 98, παράγραφος 1, του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου

Ημερομηνία κατάθεσης:

19 Δεκεμβρίου 2023

Αιτούν δικαστήριο:

Riigikohus (Εσθονία)

Ημερομηνία απόφασης αιτούντος δικαστηρίου:

19 Δεκεμβρίου 2023

Αναιρεσείουσες:

OÜ Voore Mets

AS Lemeks Põlva

Αναιρεσίβλητη:

Keskkonnaamet

Αντικείμενο της κύριας δίκης

Αφενός, αγωγή της OÜ Voore Mets με αίτημα την αποκατάσταση της ζημίας που προκλήθηκε από την παύση των εργασιών υλοτομίας κατόπιν των αποφάσεων της Keskkonnaamet (υπηρεσίας περιβάλλοντος, Εσθονία) και, αφετέρου, αγωγή της AS Lemeks Põlva με αίτημα την αναγνώριση του παράνομου χαρακτήρα των αποφάσεων της Keskkonnaamet (υπηρεσίας περιβάλλοντος).

Αντικείμενο και νομική βάση της αίτησης προδικαστικής απόφασης

Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267, τρίτο εδάφιο, ΣΛΕΕ αφορά την ερμηνεία του άρθρου 2, του άρθρου 5, στοιχεία α', β' και δ', καθώς και του άρθρου 9, παράγραφος 1, στοιχείο α', τρίτη περίπτωση, της οδηγίας 2009/147/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 30ής Νοεμβρίου 2009, περί της διατηρήσεως των αγρίων πτηνών (ΕΕ 2014, L 20, σ. 7).

Προδικαστικά ερωτήματα

- 1) Έχει το άρθρο 5, στοιχεία α', β' και δ', της οδηγίας 2009/147/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 30ής Νοεμβρίου 2009, περί της διατήρησης των αγρίων πτηνών, την έννοια ότι οι απαγορεύσεις που προβλέπει ισχύουν μόνον στον βαθμό που αυτό είναι αναγκαίο για τη διατήρηση του πληθυσμού των οικείων ειδών σε επίπεδο που να ανταποκρίνεται μεταξύ άλλων στις οικολογικές, επιστημονικές και μορφωτικές απαιτήσεις, λαμβάνοντας, ωστόσο, υπόψη τις οικονομικές και ψυχαγωγικές απαιτήσεις, κατά την έννοια του άρθρου 2 της εν λόγω οδηγίας, εφόσον η θανάτωση ή ενόχληση των πτηνών ή η καταστροφή ή βλάβη των φωλιών ή των αυγών τους δεν αποτελούν τον σκοπό της πράξης;
- 2) Έχει το άρθρο 5, στοιχεία α', β' και δ', της οδηγίας 2009/147/EK, σε συνδυασμό με το άρθρο 2 της ίδιας οδηγίας, την έννοια ότι οι πράξεις που απαγορεύονται από τις διατάξεις αυτές κατά την περίοδο αναπαραγωγής των πτηνών είναι σκόπιμες, μεταξύ άλλων, όταν, βάσει επιστημονικών δεδομένων και της παρατηρήσεως μεμονωμένων πτηνών, μπορεί να θεωρηθεί ότι σε δάσος που πρόκειται να υλοτομηθεί πλήρως (αποψιλωτική υλοτομία) φωλιάζουν περίπου δέκα ζεύγη πτηνών ανά εκτάριο, χωρίς να έχει διαπιστωθεί ότι στην επιφάνεια της υλοτόμησης φωλιάζουν άτομα ειδών πτηνών που βρίσκονται σε δυσμενή κατάσταση;
- 3) Έχει το άρθρο 5, στοιχεία α', β' και δ', της οδηγίας 2009/147/EK, σε συνδυασμό με το άρθρο 2 της ίδιας οδηγίας, την έννοια ότι οι πράξεις που απαγορεύονται από τις διατάξεις αυτές κατά την περίοδο αναπαραγωγής των πτηνών είναι σκόπιμες, μεταξύ άλλων, όταν, βάσει επιστημονικών δεδομένων και της παρατηρήσεως μεμονωμένων πτηνών, μπορεί να θεωρηθεί ότι σε δάσος στο οποίο πρόκειται να υλοτομηθεί μέρος μόνο των δένδρων (αραιώση) φωλιάζουν περίπου δέκα ζεύγη πτηνών ανά εκτάριο, χωρίς να συντρέχει λόγος να υποθεθεί ότι στην επιφάνεια της υλοτόμησης φωλιάζουν άτομα ειδών πτηνών που βρίσκονται σε δυσμενή κατάσταση;
- 4) Έχει το άρθρο 9, παράγραφος 1, στοιχείο α', τρίτη περίπτωση, της οδηγίας 2009/147/EK, σε συνδυασμό με το άρθρο 2 της εν λόγω οδηγίας, την έννοια ότι αυτά συνάδουν με νομοθετικές διατάξεις κράτους μέλους οι οποίες επιτρέπουν παρέκκλιση από τις απαγορεύσεις του άρθρου 5, στοιχεία α', β' και δ', της εν λόγω οδηγίας, ώστε να καθίσταται δυνατή η πραγματοποίηση αποψιλωτικής υλοτομίας κατά την περίοδο αναπαραγωγής και εξαρτήσεως των πτηνών, προκειμένου να αποφευχθεί σοβαρή ζημία στο δάσος ως ιδιοκτησία;
- 5) Έχει το άρθρο 9, παράγραφος 1, στοιχείο α', τρίτη περίπτωση, της οδηγίας 2009/147/EK, σε συνδυασμό με το άρθρο 2 της εν λόγω οδηγίας, την έννοια ότι αυτά συνάδουν με νομοθετικές διατάξεις κράτους μέλους οι οποίες επιτρέπουν παρέκκλιση από τις απαγορεύσεις του άρθρου 5, στοιχεία α', β' και δ', της εν λόγω οδηγίας, ώστε να καθίσταται δυνατή η πραγματοποίηση

αραιώσης κατά την περίοδο αναπαραγωγής και εξαρτήσεως των πτηνών, προκειμένου να αποφευχθεί σοβαρή ζημία στο δάσος ως ιδιοκτησία;

- 6) Αν η οδηγία 2009/147/EK δεν επιτρέπει την πραγματοποίηση αποψιλωτικής υλοτομίας κατά την περίοδο αναπαραγωγής και εξαρτήσεως των πτηνών προκειμένου να αποφευχθεί σοβαρή ζημία στο δάσος ως ιδιοκτησία, είναι μια τέτοια ρύθμιση σύμφωνη με τα άρθρα 16 και 17 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και ισχύει ακόμη και αν η υλοτόμηση δεν βλάπτει είδη πτηνών που βρίσκονται σε δυσμενή κατάσταση;
- 7) Αν η οδηγία 2009/147/EK δεν επιτρέπει την πραγματοποίηση αραιώσης κατά την περίοδο αναπαραγωγής και εξαρτήσεως των πτηνών προκειμένου να αποφευχθεί σοβαρή ζημία στο δάσος ως ιδιοκτησία, είναι μια τέτοια ρύθμιση σύμφωνη με τα άρθρα 16 και 17 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και ισχύει ακόμη και αν η υλοτόμηση δεν βλάπτει είδη πτηνών που βρίσκονται σε δυσμενή κατάσταση;

Σχετικές διατάξεις του διεθνούς δικαίου

Σύμβαση περί διατηρήσεως της άγριας ζωής και του φυσικού περιβάλλοντος της Ευρώπης (ΕΕ 1982, L 38, σ. 3), που υπογράφηκε στη Βέρνη στις 19 Σεπτεμβρίου 1979, άρθρο 6 και άρθρο 9, παράγραφος 1

Σχετικές διατάξεις της Ένωσης

Οδηγία 2009/147/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 30ής Νοεμβρίου 2009, περί της διατηρήσεως των αγρίων πτηνών (ΕΕ 2014, L 20, σ. 7, στο εξής: οδηγία για τα πτηνά), άρθρο 2, άρθρο 5, στοιχεία α', β' και δ', καθώς και άρθρο 9, παράγραφος 1, στοιχείο α', τρίτη περίπτωση

Οδηγία 92/43/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 21ης Μαΐου 1992, για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας (ΕΕ 1992, L 206, σ. 7, στο εξής: οδηγία για τους οικοτόπους), άρθρο 12

Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης), άρθρα 16 και 17

Σχετική νομολογία της Ένωσης

Απόφαση της 4ης Μαρτίου 2021, Föreningen Skydda Skogen (C-473/19 και C-474/19, EU:C:2021:166)

Προτάσεις της γενικής εισαγγελέα J. Kokott στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις Föreningen Skydda Skogen κ.λπ. (C-473/19 και C-474/19, EU:C:2020:699)

Απόφαση της 18ης Μαΐου 2006, Επιτροπή κατά Ισπανίας (C-221/04, EU:C:2006:329)

Απόφαση της 2ας Μαρτίου 2023, Επιτροπή κατά Πολωνίας (διαχείριση των δασών και ορθή πρακτική διαχείρισης των δασών) (C-432/21, EU:C:2023:139)

Απόφαση της 26ης Ιανουαρίου 2012, Επιτροπή κατά Πολωνίας (C-192/11, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2012:44)

Σχετικές διατάξεις του εθνικού δικαίου

Loomakaitseadus (εσθονικός νόμος περί προστασίας των ζώων) (στο εξής: LoKS), άρθρο 7, παράγραφος 1, σημείο 3

Looduskaitseadus (εσθονικός νόμος για την προστασία της φύσης) (στο εξής: LKS), άρθρο 55, παράγραφος 3, σημείο 4, και παράγραφος 6¹

Keskkonnaseadustiku üldosa seadus (γενικό μέρος του εσθονικού περιβαλλοντικού κώδικα) (στο εξής: KeÜS), άρθρο 4, άρθρο 5, άρθρο 11, παράγραφος 1

Korrakaitseadus (εσθονικός νόμος για τη δημόσια τάξη) (στο εξής: KorS), άρθρο 5

Συνοπτική έκθεση των πραγματικών περιστατικών και της πορείας της διαδικασίας

- 1 Στο πλαίσιο της πρώτης κύριας δίκης, η ΟÜ Voore Mets (στο εξής: Voore Mets) πραγματοποίησε την άνοιξη του 2021 εργασίες υλοτομίας σε αγροτεμάχιο ιδιοκτησίας της σύμφωνα με καταχωρημένη δασική δήλωση.
- 2 Με απόφαση της 17ης Μαΐου 2021, η Keskkonamet (υπηρεσία περιβάλλοντος, Εσθονία) διέταξε, σύμφωνα με το άρθρο 7, παράγραφος 1, σημείο 3, του LoKS, την παύση των εργασιών υλοτομίας στο εν λόγω αγροτεμάχιο έως και τις 21 Μαΐου 2021, προκειμένου να προστατευθεί η φωλεοποίηση των πτηνών. Σύμφωνα με τη απόφαση, έχει αποδειχθεί επιστημονικά ότι σε κάθε δάσος αναπαράγεται τουλάχιστον ένα ζεύγος πτηνών ανά εκτάριο και για αυτόν τον λόγο η συνέχιση της υλοτόμησης ενέχει πραγματικό κίνδυνο διατάραξης της αναπαραγωγής και της εκτροφής των πτηνών και καταστροφής ή βλάβης των φωλιών.
- 3 Με απόφαση της 21ης Μαΐου 2021, η Keskkonamet (υπηρεσία περιβάλλοντος) διέταξε την παύση της υλοτόμησης στο οικείο αγροτεμάχιο έως και τις 31 Ιουλίου 2021. Επισήμανε ότι, κατά τη διάρκεια επιτόπιας επιθεώρησης στις 21 Μαΐου 2021, παρατηρήθηκαν στο εν λόγω αγροτεμάχιο πτηνά που είναι πολύ πιθανό να φωλιάζουν στην εν λόγω περιοχή, ήτοι δασοφυλλοσκόποι, τρυποφράχτες, κότσυφες, τσίγλες, σπίνι. Επιπλέον, είχαν εντοπισθεί δύο πιθανοί νεοσσοί: Είχε

ανακαλυφθεί μία φωλιά δεντροτοσποανάκων σε μία κοιλότητα δρυκολάπτη και είχε παρατηρηθεί η δραστηριότητα ενός ζεύγους πύρρουλων. Στο εν λόγω αγροτεμάχιο υπάρχουν πολλά κούφια δέντρα στα οποία θα μπορούσαν να φωλιάσουν τα πτηνά, αλλά αυτό δεν παρατηρήθηκε κατά την επιτόπια επιθεώρηση. Η υλοτόμηση αναστάλη μέχρι και τις 31 Ιουλίου προκειμένου να διασφαλισθεί και η προστασία των πτηνών που αναπαράγονται αργά.

- 4 Η Voore Mets άσκησε ενώπιον του Tallinna Halduskohus (διοικητικού πρωτοδικείου του Ταλίν, Εσθονία) αγωγή με αίτημα την αποκατάσταση της ζημίας ύψους 2 403,52 ευρώ που προκλήθηκε από την παύση των εργασιών υλοτομίας κατόπιν των αποφάσεων της Keskkonnamet (υπηρεσία περιβάλλοντος) της 17ης και της 21ης Μαΐου 2021. Η ζημία συνίσταται στα έξοδα μεταφοράς των δασικών μηχανημάτων και στο διαφυγόν κέρδος λόγω της διακοπής των εργασιών. Το Tallinna Halduskohus (διοικητικό πρωτοδικείο του Ταλίν) απέρριψε την αγωγή με απόφαση της 18ης Ιανουαρίου 2022. Με την ως άνω απόφαση, διαπίστωσε ότι η απόφαση της 17ης Μαΐου 2021 ήταν νόμιμη και ότι η απόφαση της 21ης Μαΐου 2021 ήταν παράνομη λόγω δυσανάλογων περιορισμών. Το ως άνω δικαστήριο έκρινε ότι το φερόμενο κέρδος της ενάγουσας μπορεί να έχει απολεσθεί μόνο λόγω της απόφασης της 17ης Μαΐου 2021.
- 5 Η Voore Mets άσκησε έφεση ζητώντας να εξαφανισθεί η απόφαση του Halduskohus (διοικητικού πρωτοδικείου) και να γίνει δεκτή η αγωγή. Με απόφαση της 11ης Μαΐου 2022, το Tallinna Ringkonnakohtus (εφετείο του Ταλίν, Εσθονία) απέρριψε την έφεση και επικύρωσε την απόφαση του Halduskohus (διοικητικού πρωτοδικείου).
- 6 Στο πλαίσιο της δεύτερης κύριας δίκης, η AS Lemeks Põlva (στο εξής: Lemeks Põlva) απέκτησε από τον ιδιοκτήτη ενός αγροτεμαχίου το δικαίωμα να υλοτομεί το δάσος που φύεται εκεί. Η Keskkonnaamet (υπηρεσία περιβάλλοντος) ενέκρινε τις δασικές δηλώσεις της 4ης Μαΐου 2021, με τις οποίες επετράπη η αραίωση στη ζώνη 1 και η αποψιλωτική υλοτομία στις ζώνες 2, 4, 5 και 6 του εν λόγω αγροτεμαχίου.
- 7 Με απόφαση της 21ης Μαΐου 2021, η Keskkonnamet (υπηρεσία περιβάλλοντος) διέταξε την προσωρινή παύση της υλοτόμησης των δένδρων στο οικείο αγροτεμάχιο έως και τις 26 Μαΐου 2021, προκειμένου να προστατευθεί η φωλεοποίηση των πτηνών. Σύμφωνα με τη απόφαση, σε κάθε δάσος αναπαράγεται τουλάχιστον ένα ζεύγος πτηνών ανά εκτάριο. Η συνέχιση της υλοτόμησης ενέχει πραγματικό κίνδυνο διατάραξης της αναπαραγωγής και της εκτροφής των πτηνών και καταστροφής ή βλάβης των φωλιών.
- 8 Με απόφαση της 26ης Μαΐου 2021, η Keskkonnamet (υπηρεσία περιβάλλοντος) διέταξε τη μη υλοτόμηση στο οικείο αγροτεμάχιο έως και τις 15 Ιουλίου 2021. Σύμφωνα με την απόφαση, κατά τη διάρκεια της παρατήρησης διαπιστώθηκε ότι στο οικείο αγροτεμάχιο ήταν βέβαιο ότι αναπαράγονταν πευκοδρυκολάπτες και σπίνι, πιθανώς καλόγεροι και κίσσες και ενδεχομένως δενδροφυλλοσκόποι,

δασοφυλλοσκόποι, κηποτσιροβάκοι, τρυποφράχτες, θαμνοψάλτες και κοκκινολαίμηδες.

- 9 Η Lemeks Põlva άσκησε ενώπιον του Tartu Halduskohus (διοικητικού πρωτοδικείου του Τάρτου, Εσθονία) αγωγές με αίτημα να αναγνωρισθεί ο παράνομος χαρακτήρας των αποφάσεων της Keskkonnaamet (υπηρεσίας περιβάλλοντος) της 21ης και της 26ης Μαΐου 2021. Με απόφαση της 18ης Μαΐου 2022, το Tartu Halduskohus (διοικητικό πρωτοδικείο του Τάρτου) έκανε εν μέρει δεκτές τις αγωγές και αναγνώρισε τον παράνομο χαρακτήρα της απόφασης της Keskkonnaamet (υπηρεσίας περιβάλλοντος) της 27ης Μαΐου 2021.
- 10 Με την έφεσή της, η Keskkonnaamet (υπηρεσία περιβάλλοντος) ζήτησε την εξαφάνιση της απόφασεως του Halduskohus (διοικητικού πρωτοδικείου), κατά το μέρος που είχαν γίνει δεκτές οι αγωγές. Με την έφεσή της, η Lemeks Põlva ζήτησε την εξαφάνιση της απόφασεως του Halduskohus (διοικητικού πρωτοδικείου), κατά το μέρος που απορρίφθηκαν οι αγωγές. Με απόφαση της 23ης Μαρτίου 2023, το Tartu Ringkonnakohtus (εφετείο του Τάρτου, Εσθονία) απέρριψε την έφεση της Lemeks Põlva, έκανε δεκτή την έφεση της Keskkonnaamet (υπηρεσίας περιβάλλοντος) και εξαφάνισε την απόφαση του Halduskohus (διοικητικού πρωτοδικείου) κατά το μέρος που είχε γίνει δεκτή η αγωγή.

Κυριότερα επιχειρήματα των διαδίκων της κύριας δίκης

- 11 Με την αίτηση αναιρέσεώς της, η Voore Mets ζητεί από το αιτούν δικαστήριο να αναιρέσει την απόφαση του Ringkonnakohtus (εφετείου), να κάνει δεκτή την αγωγή και να υποχρεώσει την αναιρεσίβλητη να της καταβάλει αποζημίωση ύψους 2 403,52 ευρώ ή, επικουρικά, ποσού που θα καθορίσει το αιτούν δικαστήριο.
- 12 Υποστηρίζει ότι η δασική δήλωση επιτρέπει την πραγματοποίηση υλοτόμησης εντός δώδεκα μηνών, αλλά ότι το δικαίωμα αυτό προσβλήθηκε με την απόφαση της παύσης της υλοτόμησης. Πραγματοποίησε την υλοτόμηση γνωρίζοντας ότι αυτή δεν θα προκαλούσε δυσανάλογη βλάβη στα πτηνά. Η προηγούμενη πρακτική είχε δημιουργήσει τη δικαιολογημένη προσδοκία ότι οι υλοτομήσεις κατά την περίοδο αναπαραγωγής δεν θα θεωρούνταν σκόπιμη ενόχληση ή καταστροφή των φωλιών.
- 13 Σκοπός του άρθρου 55, παράγραφος 6¹, του LKS δεν είναι η θέσπιση γενικής και πλήρους απαγόρευσης υλοτομήσεων κατά τη διάρκεια ολόκληρης της περιόδου αναπαραγωγής των πτηνών. Προκειμένου να εφαρμοστεί το άρθρο 7, παράγραφος 1, σημείο 3 του LoKS, πρέπει να διαπιστωθεί κίνδυνος, ο οποίος πρέπει να αποδεικνύεται αντικειμενικά. Το γεγονός ότι στο δάσος υπάρχει τουλάχιστον ένα ζεύγος πτηνών ανά εκτάριο δεν αποτελεί πραγματικό και άμεσο κίνδυνο. Η οδηγία για τους οικοτόπους και η οδηγία για τα πτηνά έχουν διαφορετικά επίπεδα προστασίας. Η πρώτη προστατεύει τους οικοτόπους και τα είδη που διατρέχουν κίνδυνο, ενώ η δεύτερη προστατεύει όλα τα πτηνά. Η έννοια

της «προθέσεως» κατά την οδηγία για τα πτηνά δεν έχει ακόμη ερμηνευθεί από το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

- 14 Η απόφαση δεν είναι σύμφωνη με την αρχή της αναλογικότητας, καθόσον η υλοτόμηση επηρεάζει μόνον το 0,2 % των νεοσσών. Ο ιδιοκτήτης υποχρεούται να αναδάσώσει τη δασική περιοχή εντός πέντε ετών. Λόγω της υποχρέωσης αναδάσωσης, τα πτηνά διαθέτουν πάντοτε δάσος κατάλληλο για την κατασκευή των φωλιών όταν, το προηγούμενο έτος, είχε υλοτομηθεί το δάσος στην παλαιά θέση φωλεοποιήσεως. Η Keskkonnaamet (υπηρεσία περιβάλλοντος) δεν έλαβε υπόψη της τις οικονομικές και κοινωνικές πτυχές (άρθρο 2 της οδηγίας για τα πτηνά).
- 15 Με την αίτηση αναιρέσεως, η Lemeks Põlva ζητεί από το αιτούν δικαστήριο να αναιρέσει εν όλω την απόφαση του Tartu Ringkonnakohtus (εφετείου του Τάρτου) και εν μέρει την απόφαση του Tartu Halduskohtus (διοικητικού πρωτοδικείου του Τάρτου) και να κάνει δεκτές εν όλω τις αγωγές ή να αναπέμψει την υπόθεση στο Ringkonnakohtus (εφετείο) για επανεξέταση.
- 16 Η απαγόρευση υλοτόμησης για τον μοναδικό λόγο ότι η υλοτόμηση θα μπορούσε να ενοχλήσει τα πτηνά κατά την περίοδο αναπαραγωγής δεν είναι σύμφωνη με την αρχή της αναλογικότητας ούτε ανταποκρίνεται στον σκοπό της οδηγίας για τα πτηνά. Οι στόχοι και τα επίπεδα προστασίας της οδηγίας για τα πτηνά και της οδηγίας για τους οικοτόπους είναι διαφορετικά. Η παύση της υλοτόμησης μπορεί να διαταχθεί μόνον αφού διαπιστωθούν νεοσσοί πτηνών. Πριν από την απόφαση της 21ης Μαΐου 2021, η αναιρεσίβλητη δεν είχε εντοπίσει κανέναν νεοσσοί πτηνών στο αγροτεμάχιο.
- 17 Η Keskkonnaamet (υπηρεσία περιβάλλοντος) ρύθμισε την αποφυγή της ενόχλησης των πτηνών αυστηρότερα ή εξίσου αυστηρά όπως για τα είδη πτηνών της κατηγορίας προστασίας I. Τα είδη πτηνών που εντοπίστηκαν δεν είναι ούτε ευαίσθητα στις ενοχλήσεις ούτε προστατευόμενα είδη. Αν διαπιστωθεί ότι είναι βέβαιο ή πιθανό να υπάρχει φωλιά πτηνού, η αναιρεσίβλητη δεν έχει την εξουσία να επιβάλει περιορισμούς σε οποιονδήποτε βαθμό. Δεν έχει αποδειχθεί επιστημονικά ότι η υλοτόμηση στις αρχές του καλοκαιριού είναι η κύρια και ουσιαστική αιτία της μείωσης του πληθυσμού ορισμένων ειδών πτηνών.
- 18 Η Voore Mets και η Lemeks Põlva ζήτησαν από το Riigikohtus (Ανώτατο Δικαστήριο, Εσθονία) να μην υποβάλει στο Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης αίτηση προδικαστικής αποφάσεως. Κατά την άποψή τους, οι προτάσεις της γενικής εισαγγελέα J. Kokott στην υπόθεση Skydda Skogen θα πρέπει να ληφθούν υπόψη στην παρούσα υπόθεση.

Συνοπτική έκθεση του σκεπτικού της διάταξης περί παραπομπής

- 19 Το διοικητικό τμήμα του Riigikohtus (Ανώτατου Δικαστηρίου) εκτιμά ότι η επίλυση των υπό κρίση συνεκδικαζόμενων υποθέσεων απαιτεί την υποβολή

προδικαστικού ερωτήματος ως προς την ερμηνεία και τον έλεγχο του κύρους της οδηγίας για τα πτηνά.

- 20 Η Voore Mets σκόπευε να πραγματοποιήσει, σύμφωνα με τις δασικές δηλώσεις, αποψιλωτική υλοτομία, δηλαδή υλοτόμηση κατά την οποία υλοτομούνται, κατ' αρχήν, όλα τα δέντρα στο δασικό αγροτεμάχιο κατά τη διάρκεια του έτους, εξαιρουμένων των δένδρων με σπόρους και των υπερκείμενων δέντρων που είναι απαραίτητα για τη διασφάλιση της ποικιλομορφίας της χλωρίδας και της πανίδας. Η Lemeks Põlva σκόπευε επίσης να πραγματοποιήσει κυρίως αποψιλωτικές υλοτομήσεις, αλλά και αραίωση σε μια ζώνη. Η αραίωση πραγματοποιείται για να αυξηθεί η αξία του δάσους, να ρυθμιστεί η πυκνότητα και η σύνθεσή του, καθώς και να καταστεί δυνατή η εκμετάλλευση της ξυλείας των νεκρών δένδρων στο εγγύς μέλλον. Συναφώς, υλοτομείται μόνον ένα μέρος των δέντρων, σύμφωνα με την ποσότητα που καθορίζεται με απόφαση του αρμόδιου υπουργού.
- 21 Σύμφωνα με το άρθρο 7, παράγραφος 1, σημείο 3, του LoKS, η διοικητική αρχή τάξης έχει την εξουσία να διακόπτει τις δασικές εργασίες κατά τη διάρκεια της περιόδου αναπαραγωγής των άγριων ζώων. Σύμφωνα με το άρθρο 7, παράγραφος 1, σημείο 3, του LoKS, η παύση των υλοτομήσεων μπορεί, μεταξύ άλλων, να διαταχθεί προκειμένου να διασφαλισθεί η τήρηση των απαγορεύσεων που προβλέπονται στο άρθρο 55, παράγραφος 6¹, του LKS, αν συντρέχει συγκεκριμένος κίνδυνος παράβασης των εν λόγω απαγορεύσεων. Το άρθρο 55, παράγραφος 6¹, σημείο 1, του LKS απαγορεύει την εκ προθέσεως καταστροφή και βλάβη των φωλιών και των αυγών ή την αφαίρεση των φωλιών, ενώ το σημείο 2 της ως άνω παραγράφου απαγορεύει την εκ προθέσεως ενόχληση των πτηνών, ιδίως κατά την περίοδο αναπαραγωγής και εξαρτήσεως. Το άρθρο 55, παράγραφος 3, σημείο 4, και παράγραφος 6¹, του LKS επιτρέπει τη θανάτωση των ατόμων των ζωικών ειδών που εμπίπτουν στις κατηγορίες προστασίας II ή III, μεταξύ των οποίων περιλαμβάνονται τα πτηνά, καθώς και την ενόχληση των πτηνών ή, κατ' εξαίρεση, τη βλάβη των φωλιών και των αυγών τους, εφόσον τούτο είναι αναγκαίο για την πρόληψη ζημιών σε σημαντικές γεωργικές καλλιέργειες, εκτρεφόμενα ζώα, ιχθυοκαλλιέργειες ή σε άλλα σημαντικά αγαθά.
- 22 Το άρθρο 7, παράγραφος 1, σημείο 3, του LoKS, και το άρθρο 55, παράγραφος 6¹, του LKS μεταφέρουν, μεταξύ άλλων, το άρθρο 5, στοιχεία α', β' και δ', της οδηγίας για τα πτηνά. Ενώπιον του Riigikohus (Ανώτατου Δικαστηρίου), οι διάδικοι διαφωνούν, μεταξύ άλλων, ως προς τις περιστάσεις που πρέπει να συντρέχουν προκειμένου η αποψιλωτική υλοτομία και η αραίωση να εμπίπτουν στην απαγόρευση του άρθρου 55, παράγραφος 6¹, του LKS, και οι πράξεις που αναφέρονται στην εν λόγω διάταξη να χαρακτηρίζονται ως σκόπιμες. Διαφωνία υπάρχει επίσης ως προς τον τρόπο εντοπισμού των πτηνών που φωλιάζουν στο δάσος που πρόκειται να υλοτομηθεί, ως προς τον τρόπο αξιολόγησης του κινδύνου που διατρέχουν τα πτηνά, καθώς και οι φωλιές και τα αυγά τους και ως προς την τοπική και χρονική έκταση των περιορισμών που απαιτούνται για την πρόληψη του κινδύνου αυτού.

- 23 Όσον αφορά την οδηγία για τα πτηνά, το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχει ήδη αποφανθεί ότι:
- οι απαγορεύσεις του άρθρου 5 καλύπτουν όλα τα είδη πτηνών που ζουν εκ φύσεως σε άγρια κατάσταση εντός του εδαφικού πεδίου εφαρμογής της οδηγίας (Skydda Skogen, σκέψεις 33 επ.)·
 - τα κριτήρια βάσει των οποίων τα κράτη μέλη μπορούν να παρεκκλίνουν από τις απαγορεύσεις που προβλέπει η εν λόγω οδηγία πρέπει να προκύπτουν από διατάξεις του εσωτερικού δικαίου αρκούντως σαφείς και ακριβείς (απόφαση C-192/11, Επιτροπή κατά Πολωνίας, σκέψη 56)·
 - όλες οι παρεκκλίσεις από το άρθρο 5 από τα κράτη μέλη πρέπει να πληρούν τις προϋποθέσεις του άρθρου 9, ιδίως τη γενική προϋπόθεση περί μη υπάρξεως άλλης ικανοποιητικής λύσεως, καθώς και να συμμορφώνονται με τις εξαιρέσεις που απαριθμούνται στο άρθρο 9, στοιχεία α΄ έως γ΄ (C-432/21, σκέψεις 80 επ.).
- 24 Όσον αφορά την οδηγία για τους οικοτόπους, της οποίας οι κύριοι στόχοι είναι η προστασία των απειλούμενων ειδών, συμπεριλαμβανομένων των ειδών πτηνών και των οικοτόπων τους (έκτη αιτιολογική σκέψη), το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχει επισημάνει τα εξής:
- οι απαγορεύσεις που προβλέπονται στο άρθρο 12, [παράγραφος 1,] στοιχεία α΄ έως γ΄, μπορούν, κατ' αρχήν, να εφαρμόζονται και σε μέτρα, όπως ένα μέτρο δασοκομίας, με τα οποία προδήλως επιδιώκεται σκοπός διαφορετικός από την σύλληψη ή θανάτωση, την παρενόχληση των ατόμων ζωικού είδους ή την εκ προθέσεως καταστροφή ή συλλογή αυγών·
 - η εφαρμογή του καθεστώτος προστασίας που προβλέπουν οι εν λόγω διατάξεις δεν εξαρτάται από την προϋπόθεση ότι το συγκεκριμένο μέτρο ενέχει κίνδυνο αρνητικών επιπτώσεων στην κατάσταση διατήρησης του οικείου ζωικού είδους·
 - όσον αφορά τις πράξεις που μνημονεύονται στις εν λόγω διατάξεις, υπάρχει επίσης πρόθεση όταν ο δράστης μόνον αποδέχεται τα αποτελέσματα που προβλέπονται από τις διατάξεις αυτές (Skydda Skogen, σκέψεις 50 επ.: C-221/04, Επιτροπή κατά Ισπανίας, σκέψη 71).
- 25 Δεδομένου ότι, εν προκειμένω, δεν πρόκειται για είδη του παραρτήματος IV, στοιχείο α΄, της οδηγίας για τους οικοτόπους, η νομική διαφορά πρέπει να επιλυθεί ακριβώς υπό το πρίσμα της οδηγίας για τα πτηνά. Παρά τις ως άνω διαπιστώσεις του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στην παρούσα υπόθεση ανέκυψαν ζητήματα στα οποία η οδηγία για τα πτηνά και η νομολογία του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν παρέχουν σαφή απάντηση. Μολονότι το γράμμα των απαγορεύσεων των δύο οδηγιών μεταφέρει το άρθρο 6 της Συμβάσεως περί της διατηρήσεως της άγριας ζωής και του φυσικού περιβάλλοντος της Ευρώπης, η οποία υπογράφηκε στη Βέρνη στις 19

Σεπτεμβρίου 1979, το Riigikohus (Ανώτατο Δικαστήριο) δεν είναι επαρκώς βέβαιο για τα εξής:

- αν η «πρόθεση», κατά την έννοια του άρθρου 5 της οδηγίας για τα πτηνά, πρέπει να ερμηνευθεί κατά τον ίδιο τρόπο με το άρθρο 12 της οδηγίας για τους οικοτόπους·
- όταν η «πρόθεση», κατά την έννοια του άρθρου 5 της οδηγίας για τα πτηνά περιλαμβάνει επίσης την αποδοχή της θανάτωσης ή της ενόχλησης των πτηνών ή την καταστροφή ή βλάβη των φωλιών ή των αυγών τους, ποιες περιστάσεις αρκούν για να συναχθεί η εν λόγω αποδοχή·
- αν η φράση «για να προληφθούν σοβαρές ζημιές στα δάση» του άρθρου 9, παράγραφος 1, στοιχείο α', τρίτη περίπτωση, της οδηγίας για τα πτηνά επιτρέπει παρέκκλιση από τις απαγορεύσεις του άρθρου 5 της ως άνω οδηγίας προκειμένου να αποφευχθεί σοβαρή ζημία στη δασοκομία και αν μια τέτοια ζημία μπορεί να συνίσταται στην απώλεια ή στην υπερβολική μείωση των εσόδων από τις υλοτομήσεις.

26 Το γεγονός ότι τα άρθρα 5 και 9 της οδηγίας για τα πτηνά δεν είναι σαφή ως προς τα εν λόγω ζητήματα προκύπτει, μεταξύ άλλων, από τις προτάσεις της γενικής εισαγγελέα J. Kokott στην υπόθεση Skydda Skogen, τις οποίες το Δικαστήριο δεν ακολούθησε ρητώς, αλλά ούτε και τις αντέκρουσε. Η γενική εισαγγελέα J. Kokott τόνισε ότι το πεδίο ρύθμισης της οδηγίας για τα πτηνά είναι ευρύ, διότι προστατεύει όλα τα πτηνά που ζουν εκ φύσεως σε άγρια κατάσταση, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που δεν απειλούνται. Σκοπός της οδηγίας για τα πτηνά δεν είναι να εξασφαλίσει την αυστηρή προστασία, δηλαδή την προστασία κάθε μεμονωμένου πτηνού. Σύμφωνα με το άρθρο 2 της οδηγίας για τα πτηνά, ο πληθυσμός των ειδών πτηνών πρέπει να διατηρείται ή να προσαρμόζεται σε επίπεδο που να ανταποκρίνεται μεταξύ άλλων στις οικολογικές, επιστημονικές και μορφωτικές απαιτήσεις, λαμβάνοντας, ωστόσο, υπόψη τις οικονομικές και ψυχαγωγικές απαιτήσεις. Ταυτόχρονα, οι προϋποθέσεις των εξαιρέσεων που προβλέπει το άρθρο 9 της οδηγίας για τα πτηνά διατυπώνονται ακόμη πιο στενά από ό, τι στο άρθρο 12 της οδηγίας για τους οικοτόπους. Για τους ως άνω λόγους, η γενική εισαγγελέα J. Kokott εκτιμά ότι, αν η βλάβη των πτηνών δεν είναι σκόπιμη, αλλά απλώς γίνεται αποδεκτή, οι απαγορεύσεις του άρθρου 5, στοιχεία α', β' και δ', της οδηγίας για τα πτηνά ισχύουν, ουσιαστικά, μόνον στον βαθμό που αυτό είναι αναγκαίο για τη διατήρηση των οικείων ειδών στο επίπεδο που απαιτεί το άρθρο 2 της ως άνω οδηγίας (προτάσεις της γενικής εισαγγελέα J. Kokott, σημεία 70 επ.).

27 Άλλα κράτη μέλη έχουν προβλέψει, όσον αφορά τη δασοκομία, διάφορες εξαιρέσεις από την απαγόρευση βλάβης των πτηνών –εκτός από την Πολωνία (βλ. C-432/21), για παράδειγμα και η Γερμανία (βλ. νόμος για τη προστασία της φύσης και τη διαχείριση του τοπίου, άρθρο 45, παράγραφος 7). Το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν έλαβε θέση επί του ζητήματος αν συμφωνεί με το επιχείρημα της Επιτροπής ότι οι διαπιστώσεις στην υπόθεση Skydda Skogen

σχετικά με την πρόθεση ισχύουν και για το άρθρο 5, στοιχεία β' και δ', της οδηγίας για τα πτηνά (C-432/21, σκέψη 33).

- 28 Κατά το Riigikohus (Ανώτατο Δικαστήριο), δεν υπάρχει καμία εύλογη αμφιβολία ως προς το γεγονός ότι η αποψιλωτική υλοτομία που πραγματοποιείται κατά την περίοδο αναπαραγωγής των πτηνών οδηγεί, κατά το μάλλον ή ήττον βέβαιο, στην καταστροφή των φωλιών και των αυγών, καθώς και στον θάνατο των εκκολαπτόμενων νεαρών πτηνών και στην ενόχληση των πτηνών, εφόσον υφίσταται λόγος να θεωρηθεί ότι, σε ένα δασικό αγροτεμάχιο, φωλιάζει σημαντικός αριθμός πτηνών. Αν, κατά τη διάρκεια αποψιλωτικής υλοτομίας, υλοτομηθεί ένα δένδρο φωλεοποίησης –είτε εν γνώσει είτε εν αγνοία– αυτό οδηγεί αναπόφευκτα στην καταστροφή της φωλιάς. Ακόμη και αν διατηρηθεί το δένδρο φωλεοποίησης, όχι μόνον ο ενοχλητικός θόρυβος, αλλά και η απώλεια του προηγούμενου οικοτόπου θέτουν σε κίνδυνο τα πτηνά που φωλιάζουν. Όσον αφορά την αραιώση, ο κίνδυνος καταστροφής φωλιών πτηνών και θανάτου νεαρών πτηνών είναι μικρότερος, διότι μόνον ένα μέρος των δένδρων αφαιρείται επιλεκτικά από το δάσος.
- 29 Η αξιολόγηση του κινδύνου βλάβης των πτηνών αποτελεί προγνωστική κρίση (βλ. απόφαση της δικάζοντος τμήματος αριθ. 3-17-1545/81, σκέψεις 26 έως 27), και αυτό σημαίνει αναπόφευκτα ότι πρέπει να αξιολογηθεί η πιθανότητα επέλευσης αρνητικών συνεπειών. Για την εφαρμογή των απαγορεύσεων του άρθρου 55, παράγραφος 6¹, του LKS, μέσω των διατάξεων του άρθρου 7, παράγραφος 1, σημείο 3, του LoKS, δεν απαιτείται να υπάρχει απόλυτη ή σχεδόν απόλυτη βεβαιότητα. Αρκεί να υφίσταται συγκεκριμένος κίνδυνος, δηλαδή κατάσταση στην οποία μπορεί να θεωρηθεί, βάσει αντικειμενικής αξιολόγησης των αποδεδειγμένων περιστάσεων, ότι πιθανολογείται επαρκώς ότι το προστατευόμενο έννομο αγαθό ενδέχεται να προσβληθεί στο εγγύς μέλλον [βλ. άρθρο 5 του Keskkonnaseadustiku üldosa seadus (γενικού μέρους του εσθονικού περιβαλλοντικού κώδικα) (KeÜS). Άρθρο 5, παράγραφος 2, του Korrakaitseadus (εσθονικού νόμου για τη δημόσια τάξη) (Kors)]. Για να διαπιστωθεί ο κίνδυνος δεν είναι απαραίτητο να αποδειχθεί ξεχωριστά η θέση των φωλιών των πτηνών με άμεσες αποδείξεις. Σύμφωνα με την αρχή της προφύλαξης, μπορούν επίσης να συναχθούν έμμεσα συμπεράσματα όσον αφορά τους νεοσσούς, με τη χρήση γενικών ορνιθολογικών δεδομένων και μεθόδων γενικά αναγνωρισμένων στην επιστήμη. Δεν είναι παράλογο να συμπεράνουμε, με βάση τον τύπο του δάσους και την παρατήρηση ορισμένων μεμονωμένων πτηνών, ότι υπάρχουν νεοσσοί κατά την περίοδο αναπαραγωγής των πτηνών, ακόμη και αν ο διαχειριστής του δάσους δεν έχει εντοπίσει πτηνά σε μια δεδομένη χρονική στιγμή κατά τη διάρκεια της παρατήρησης.
- 30 Στο σκεπτικό των πρώτων αποφάσεων μικρής διάρκειας (της 17ης και της 21ης Μαΐου 2021), η Keskkonamet (υπηρεσία περιβάλλοντος) ανέφερε, βάσει επιστημονικών δεδομένων, ότι στα δάση της Εσθονίας αναπαράγεται τουλάχιστον ένα ζεύγος πτηνών ανά εκτάριο. Η πιθανή βλάβη των λίγων μη σπάνιων πτηνών αποτελεί περιβαλλοντικό κίνδυνο που πρέπει να ελαχιστοποιηθεί μέσω κατάλληλων προληπτικών μέτρων (KeÜS, άρθρο 4, άρθρο 11, παράγραφος 1).

Σύμφωνα με την προκαταρκτική εκτίμηση του δικάζοντος τμήματος, ένα ζεύγος πτηνών ανά εκτάριο δεν υπερβαίνει το κατώτατο όριο για το οποίο εκείνος που πραγματοποιεί εργασίες υλοτομίας αποδέχεται τη θανάτωση ή την ενόχληση πτηνών ή την καταστροφή ή βλάβη των φωλιών ή των αυγών τους. Αν σε ένα τέτοιο δάσος γίνει γνωστό, πριν ή κατά τη διάρκεια της υλοτόμησης, ότι στη ζώνη υπάρχει δένδρο φωλεοποίησεως, το εν λόγω δάσος δεν μπορεί να υλοτομηθεί, σύμφωνα με το άρθρο 55, παράγραφος 6¹, του LKS. Η υλοτόμηση του υπόλοιπου δάσους συνεπάγεται, στη χειρότερη περίπτωση, την καταστροφή μεμονωμένων φωλιών με αυγά ή νεαρά πτηνά που έχουν παραμείνει απαρατήρητα. Η διατήρηση κάθε πτηνού και κάθε φωλιάς δεν αποτελεί στόχο της οδηγίας για τα πτηνά.

- 31 Κατά τη διάρκεια της ένδικης διαδικασίας, η Keskonnaamet (υπηρεσία περιβάλλοντος) υποστήριξε ότι ο πιθανός αριθμός των πτηνών που βρίσκονταν στο δασικό αγροτεμάχιο των αναιρεσειουσών ήταν σημαντικά υψηλότερος από τον ελάχιστο αριθμό λόγω του τύπου του δάσους και της ηλικίας του κατά την περίοδο αναπαραγωγής, ο οποίος αριθμός έφθανε έως και τα 8 με 10 ζεύγη ανά εκτάριο, δηλαδή συνολικά από 74 έως 93 ζεύγη στα επίμαχα αγροτεμάχια. Η υπόθεση αυτή επιβεβαιώνεται, για παράδειγμα, από το γεγονός ότι, κατά την παρατήρηση της 21ης Μαΐου 2021, διαπιστώθηκαν πιθανοί νεοσσοί πύρρουλων και δεντροτσοπανάκων στην περιοχή υλοτόμησης της Voore Mets. Η ανακάλυψη ενός ζεύγους πύρρουλων και μίας φωλιάς δεντροτσοπανάκων δεν σημαίνει ότι δεν φωλιάζουν εκεί και άλλα πτηνά. Η παρατήρηση πτηνών στο ίδιο αγροτεμάχιο, ακόμη και εκτός της περιοχής υλοτόμησης, υποδηλώνει επίσης κάτι τέτοιο. Βρέθηκαν επίσης ή είναι πιθανόν να υπάρχουν νεοσσοί ορισμένων ειδών πτηνών στο δάσος της Lemeks Põlva.
- 32 Λαμβανομένων υπόψη των πρόσθετων αυτών περιστάσεων, σύμφωνα με μια πρώτη εκτίμηση του δικάζοντος τμήματος, τα πτηνά θανατώνονται και οι φωλιές και τα αυγά τους καταστρέφονται ως αποτέλεσμα της αποψιλωτικής υλοτομίας κατά την περίοδο αναπαραγωγής. Το δικάζον τμήμα δεν ακολουθεί την άποψη της Voore Mets ότι οι απαγορεύσεις του άρθρου 5 της οδηγίας για τα πτηνά μπορούν να εφαρμοστούν μόνον εφόσον το κράτος μέλος έχει προηγουμένως καθορίσει το ικανοποιητικό επίπεδο των οικείων ειδών υπό το πρίσμα του άρθρου 2 της ως άνω οδηγίας. Το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης έκρινε (Skydda Skogen, σκέψη 36) ότι η εφαρμογή των απαγορεύσεων του άρθρου 5 της οδηγίας για τα πτηνά συδόλως αφορούν αποκλειστικώς και μόνον τα είδη που απαριθμούνται στο παράρτημα I της ως άνω οδηγίας ή απειλούνται σε κάποιο βαθμό ή ο πληθυσμός τους τείνει να μειωθεί μακροπρόθεσμα. Εντούτοις, είναι αμφίβολο αν μια υλοτόμηση μπορεί να θεωρηθεί ως εκ προθέσεως θανάτωση, ενόχληση, καταστροφή ή βλάβη κατά την έννοια του άρθρου 5 της οδηγίας για τα πτηνά, εφόσον δεν υπάρχει κανένας λόγος να θεωρηθεί ότι τα απειλούμενα με εξαφάνιση πτηνά φωλιάζουν εντός της περιοχής της υλοτόμησης και ο σκοπός της δραστηριότητας δεν είναι η θανάτωση ή ενόχληση των πτηνών ή η καταστροφή ή βλάβη των φωλιών τους. Το γεγονός ότι όλα τα είδη πτηνών πρέπει να καλύπτονται από το καθεστώς προστασίας δεν σημαίνει κατ' ανάγκη ότι όλα τα πτηνά πρέπει να προστατεύονται με τον ίδιο τρόπο. Το άρθρο 5 της οδηγίας για τα πτηνά πρέπει να ερμηνεύεται σύμφωνα με τον σκοπό του, δηλαδή

βάσει του άρθρου 2. Μόνο το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης μπορεί να δώσει δεσμευτική λύση στο εν λόγω πρόβλημα. Η έννοια της «προθέσεως», κατά την έννοια του άρθρου 5 της οδηγίας για τα πτηνά, είναι αυτοτελής. Το περιεχόμενό της δεν καθορίζεται από το εθνικό δίκαιο.

- 33 Αν θεωρηθεί ότι οι επίμαχες υλοτομήσεις συνιστούν εκ προθέσεως θανάτωση, ενόχληση ή βλάβη των πτηνών ή βλάβη ή καταστροφή των φωλιών τους, πρέπει, εν προκειμένω, να διευκρινισθεί αν το άρθρο 9 της οδηγίας για τα πτηνά επιτρέπει παρέκκλιση από τις απαγορεύσεις του άρθρου 5, στοιχεία α', β' και δ', της ως άνω οδηγίας. Κατά την άποψη του δικάζοντος τμήματος, υπάρχουν σοβαρά επιχειρήματα που συνηγορούν υπέρ της απόψεως ότι, εν προκειμένω, σύμφωνα με το άρθρο 9, παράγραφος 1, στοιχείο α', τρίτη περίπτωση, [της εν λόγω οδηγίας] είναι δυνατόν να προβλεφθεί παρέκκλιση από τις προαναφερθείσες απαγορεύσεις προκειμένου να αποφευχθούν σοβαρές ζημιές στη δασοκομία και ότι μια τέτοια ζημία μπορεί, κατ' αρχήν, να συνίσταται και στην απώλεια των εσόδων που προέρχονται από την υλοτόμηση.
- 34 Εάν, λόγω των απαγορεύσεων υλοτόμησης κατά την περίοδο αναπαραγωγής, δεν ήταν δυνατή η συγκομιδή ξύλου, γενικά ή κατά οικονομικά αποδοτικό τρόπο, για μεγάλο χρονικό διάστημα, αυτό θα μπορούσε να προκαλέσει σοβαρή ζημία στο δάσος ως οικονομικό πόρο. Προς επίρρωση του παράνομου χαρακτήρα των αποφάσεων, οι αναιρεσείουσες υποστήριξαν ουσιαστικά ότι θα μπορούσαν να υποστούν τέτοια ζημία εάν δεν ήταν δυνατή η υλοτόμηση στον απαραίτητο για την εταιρεία χρόνο για πολλά συναπτά έτη. Ως τέτοια ενδεχόμενη ζημία πρέπει να θεωρηθεί, πρωτίστως, η αξία του προς συγκομιδή δάσους και η απώλεια εσόδων από την πώλησή του –συμπεριλαμβανομένων των επενδύσεων που δεν απέδωσαν και της οικονομικής υπεραξίας που προκύπτει από την αραιώση. Μολονότι οι αναιρεσείουσες δεν ζητούν, εν προκειμένω, αποκατάσταση της αξίας του δάσους (η Voore Mets ζητεί μόνον την αποκατάσταση της ζημίας που προκλήθηκε από την προσωρινή παύση των εργασιών), το ενδεχόμενο επελεύσεως μιας τέτοιας ζημίας δεν στερείται σημασίας στην παρούσα διαφορά, καθόσον καταδεικνύει την ένταση της προσβολής του θεμελιώδους δικαιώματος της ιδιοκτησίας και της επιχειρηματικής ελευθερίας των αναιρεσείουσών και μπορεί, ανάλογα με την ερμηνεία του άρθρου 9, παράγραφος 1, στοιχείο α', τρίτη περίπτωση, [της οδηγίας για τα πτηνά,] να δικαιολογήσει παρέκκλιση και, εν ολίγοις, να καταδείξει τον παράνομο χαρακτήρα των αποφάσεων της αναιρεσίβλητης.
- 35 Πρέπει να γίνει δεκτό ότι το άρθρο 9, παράγραφος 1, στοιχείο α', τρίτη περίπτωση, της οδηγίας για τα πτηνά αφορά επίσης το δάσος ως οικονομικό πόρο και τη ζημία που προκαλείται αν αυτό παραμένει ανεκμετάλλευτο. Η ως άνω διάταξη βασίζεται στο άρθρο 9, παράγραφος 1, δεύτερη περίπτωση, της Συμβάσεως της Βέρνης, σύμφωνα με την οποία κάθε συμβαλλόμενο μέρος μπορεί να επιτρέπει παρεκκλίσεις από τις απαγορεύσεις βλάβης των ειδών προκειμένου να προληφθούν σημαντικές ζημιές στα δάση και σε άλλες μορφές ιδιοκτησίας (αγγλικά: *forests, ... and other forms of property*· γερμανικά: *Wäldern, ... und anderem Eigentum*· γαλλικά: *aux forets, ...et aux autres formes de propriété*). Αυτό μάλλον υποδηλώνει ότι η επέλευση ζημίας στο δάσος ως ιδιοκτησία

θεωρείται, κατ' αρχήν, ως λόγος παρεκκλίσεως και στην οδηγία. Η ως άνω προσέγγιση ανταποκρίνεται επίσης στην προσπάθεια εξισορρόπησης των αντικρουόμενων συμφερόντων που αναφέρονται στο άρθρο 2 της οδηγίας. Η δυνατότητα παρεκκλίσεως για την προστασία της χλωρίδας και της πανίδας ως φυσικών πόρων προβλέπεται στο άρθρο 9, παράγραφος 1, στοιχείο α', τέταρτη περίπτωση, της οδηγίας για τα πτηνά.

- 36 Υπό το πρίσμα των ανωτέρω, όταν γίνεται επίκληση του άρθρου 9, παράγραφος 1, στοιχείο α', τρίτη περίπτωση, της οδηγίας για τα πτηνά, όσο περισσότερο κινδυνεύουν τα οικεία είδη πτηνών, όσο μεγαλύτερη είναι η πιθανότητα των προκαλούμενων συνεπειών για αυτά και όσο σοβαρότερες είναι οι εν λόγω συνέπειες, τόσο πιο σοβαρή πρέπει να είναι η προβλεπόμενη ζημία για τον διαχειριστή του δάσους που δικαιολογεί παρέκκλιση. Σύμφωνα με το άρθρο 9, παράγραφος 1, της οδηγίας για τα πτηνά, κάθε παρέκκλιση προϋποθέτει την απουσία άλλης ικανοποιητικής λύσεως. Η ικανοποιητική λύση δεν πρέπει να είναι καθαρά θεωρητική. Λαμβανομένου υπόψη του γεγονότος ότι το άρθρο 2 της οδηγίας για τα πτηνά μνημονεύει οικονομικές απαιτήσεις, πρέπει να θεωρηθεί ότι η εναλλακτική λύση πρέπει να είναι ικανοποιητική επίσης από οικονομικής απόψεως. Η ζημία που προκαλείται στο δάσος ως ιδιοκτησία πρέπει να βαρύνει τον διαχειριστή του δάσους αν η υλοτόμηση πρέπει να απαγορευθεί προκειμένου να προστατευθούν τα είδη πτηνών που απειλούνται με εξαφάνιση ή αν η υλοτόμηση θα έθετε σε κίνδυνο τους στόχους της οδηγίας για κάποιον άλλο λόγο. Ωστόσο, αν μια υλοτόμηση δεν θίγει τους στόχους της οδηγίας, η παρέκκλιση πρέπει μάλλον να γίνεται δεκτή αν οι εναλλακτικές λύσεις δεν επιτρέπουν την υλοτόμηση του δάσους κατά τρόπο οικονομικώς αποδοτικό.
- 37 Από τη μία πλευρά, οι αναιρεσιούσες στην συνεκδικαζόμενη υπόθεση δεν προέβαλαν πειστικά επιχειρήματα ως προς την απουσία εναλλακτικών λύσεων. Η Voore Mets δεν ισχυρίζεται ότι είναι τεχνικά αδύνατο να υλοτομήσει ξυλεία στο επίμαχο αγροτεμάχιο σε χρόνο διαφορετικό από την περίοδο αναπαραγωγής των πτηνών, αλλά ότι προτιμά την υλοτόμηση κατά την περίοδο αναπαραγωγής προκειμένου να μπορέσει να αξιοποιήσει κατά τον βέλτιστο τρόπο τα μέσα παραγωγής της και το εργατικό δυναμικό της. Δήλωσε ότι, εντός του ομίλου στον οποίο ανήκει, μόνον το 10 έως 15 % των ετήσιων υλοτομήσεων πραγματοποιείται την άνοιξη. Από την άλλη πλευρά, δεδομένου ότι δεν προκύπτει σε καμία από τις δύο συνεκδικαζόμενες υποθέσεις ότι υφίσταται πιθανός κίνδυνος για τα είδη πτηνών που βρίσκονται σε δυσμενή κατάσταση ή για τον αναγκαίο πληθυσμό των πτηνών που διαπιστώθηκαν στο αγροτεμάχιο, δεν μπορεί να υποστηριχθεί ότι τέτοιοι λόγοι δεν μπορούν προφανώς να δικαιολογήσουν παρέκκλιση.
- 38 Το δικάζον τμήμα εκτιμά ότι δεν είναι δυνατόν να αξιολογήσει τις συγκεκριμένες περιστάσεις, ιδίως όσον αφορά το ζήτημα του κατά πόσον το Halduskohus (διοικητικό πρωτοδικείο) και το Ringkonnakohus (εφετείο) έχουν αποσαφηνίσει επαρκώς τα πραγματικά περιστατικά, συμπεριλαμβανομένης της ενδεχόμενης ζημίας των αναιρεσιουσών στην περίπτωση που θα έπρεπε να υλοτομήσουν ξυλεία στα επίμαχα αγροτεμάχια σε άλλο χρόνο ως εναλλακτική λύση, χωρίς να

αναμείνει τη θέση του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης επί των θεμελιωδών ζητημάτων ερμηνείας της οδηγίας για τα πτηνά.

- 39 Οι αναιρεσιούσες φρονούν ουσιαστικά ότι, αν η υλοτόμηση δεν θέτει σε κίνδυνο [τον στόχο] της προσαρμογής του πληθυσμού των πτηνών στο απαιτούμενο επίπεδο, η έλλειψη της δυνατότητας να επιτραπεί η προαναφερθείσα παρέκκλιση δεν μπορεί να θεωρηθεί ανάλογη προς την επίτευξη του στόχου της οδηγίας, στο πλαίσιο του οποίου ο ίδιος ο νομοθέτης της Ένωσης έκρινε σημαντικό να λαμβάνονται επίσης υπόψη οι οικονομικές απαιτήσεις (άρθρο 2). Η έλλειψη δυνατότητας παρεκκλίσεως ή οι υπερβολικά αυστηρές προϋποθέσεις για την παρέκκλιση αυτή θα παραβίαζαν, και κατά το δικάζον τμήμα, την επιχειρηματική ελευθερία και το θεμελιώδες δικαίωμα ιδιοκτησίας, που κατοχυρώνονται στα άρθρα 16 και 17 του Χάρτη, λόγω του δυσανάλογου χαρακτήρα τους. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο το Riigikohus (Ανώτατο Δικαστήριο) θεωρεί επίσης αναγκαίο να ζητήσει την έκδοση προδικαστικής απόφασης επί της συμβατότητας της οδηγίας για τα πτηνά με τις Συμβάσεις και του κύρους της, στο μέτρο που αποκλείει τη δυνατότητα παρεκκλίσεως προκειμένου να αποφευχθεί η ζημία που προκύπτει από τη μη υλοτόμηση του δάσους σε περίπτωση που από τις απαντήσεις στα ανωτέρω ζητήματα προκύψει ότι υφίσταται τέτοιος περιορισμός.
- 40 Ωστόσο, πρέπει να σημειωθεί ότι ούτε το άρθρο 55, παράγραφος 3, σημείο 4, και το άρθρο 55, παράγραφος 6¹, του LKS ούτε άλλες εσθονικές νομοθετικές διατάξεις καθορίζουν ακριβείς προϋποθέσεις υπό τις οποίες χωρεί παρέκκλιση από το άρθρο 55, παράγραφος 6¹, του LKS, καθώς και από το άρθρο 5, στοιχεία α', β' και δ', [της οδηγίας για τα πτηνά,] το οποίο μεταφέρεται στην εν λόγω διάταξη, προκειμένου να αποφευχθούν σοβαρές ζημιές στο δάσος – συμπεριλαμβανομένης της απώλειας εσόδων από την υλοτόμηση (βλ. C-432/21, σκέψη 73). Εντούτοις, η απουσία τέτοιας ρυθμίσεως ουδόλως αναιρεί την ανάγκη του Riigikohus (Ανώτατου Δικαστηρίου) να λάβει διευκρινίσεις ως προς την ερμηνεία και το πλήρες κύρος της οδηγίας. Σε περίπτωση που από την προδικαστική απόφαση προκύψει ότι παρασχέθηκε στα κράτη μέλη επαρκές περιθώριο δράσης για να επιτρέψουν παρεκκλίσεις όσον αφορά τη δασοκομία, η απουσία ρυθμίσεως ακριβέστερων εξαιρέσεων θα μπορούσε να αποδειχθεί αντισυνταγματική ή να αποκλείσει την έκδοση αποφάσεων εν προκειμένω και υπό παρόμοιες περιστάσεις.
- 41 Το δικάζον τμήμα συντάσσεται με την άποψη των δικαστηρίων ότι η έγκυρη δασική δήλωση και το γεγονός ότι αυτή δεν συνοδεύεται από όρους δεν αποκλείουν την έκδοση αποφάσεων για την επιβολή των απαγορεύσεων που απορρέουν από το άρθρο 55, παράγραφος 6¹, του LKS. Η άδεια υλοτόμησης δεν παρέχει άνευ όρων δικαίωμα υλοτόμησης του δάσους. Το άρθρο 55, παράγραφος 6¹, του LKS πρέπει επίσης να τηρείται κατά τη διάρκεια ισχύος μιας δασικής δήλωσης. Το επιχείρημα ότι αυτό επιβάλλει στον διαχειριστή του δάσους την υποχρέωση να διενεργεί ορνιθολογικές έρευνες είναι εσφαλμένο. Ο διαχειριστής οφείλει να αποτρέψει την βλάβη των πτηνών στο βαθμό που αυτή είναι ευλόγως προβλέψιμη για αυτόν. Ακόμη και αν η Keskkonnaamet (υπηρεσία περιβάλλοντος) παρέλειψε εκ παραδρομής να συμπεριλάβει τους απαραίτητους

για τη συμμόρφωση με το άρθρο 55, παράγραφος 6¹, του LKS, όρους σε μια άδεια υλοτόμησης (βλέπε απόφαση του δικάζοντος τμήματος αριθ. 3-21-979/44, σκέψη 26), τούτο δεν απαλλάσσει τον διαχειριστή του δάσους από την υποχρέωση συμμορφώσεως προς τις νομικές απαιτήσεις.

- 42 Η Keskkonnaamet (υπηρεσία περιβάλλοντος) δεν προσέβαλε τις δικαιολογημένες προσδοκίες των αναιρεσειουσών μεταβάλλοντας τη διοικητική πρακτική. Μια διοικητική πρακτική, ιδίως αν αποδειχθεί εκ των υστέρων ότι ήταν παράνομη, δεν μπορεί να δημιουργήσει απεριόριστη προστατευόμενη εμπιστοσύνη ότι η διοίκηση θα ενεργήσει στο μέλλον με παρόμοιο τρόπο. Στην προκειμένη περίπτωση, η μεταβολή της πρακτικής της Keskkonnaamet (υπηρεσίας περιβάλλοντος) δεν μπορεί να θεωρηθεί αυθαίρετη. Ο κύριος λόγος για την εν λόγω μεταβολή ήταν η απόφαση του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην υπόθεση Skydda Skogen. Το κατά πόσον οι θέσεις της εν λόγω αποφάσεως εκτείνονται και στην οδηγία για τα πτηνά και το κατά πόσον προκύπτει από το δίκαιο της Ένωσης ότι η μεταβολή της πρακτικής ήταν στο σύνολό της αναγκαία μπορεί να διευκρινισθεί στο πλαίσιο της διαδικασίας έκδοσης προδικαστικής αποφάσεως.